

Бојан Савић Остојић и Марко Деспот

ПРОКЛЕТА АВЛИЈА ТРЕЋИ ПУТ НА ФРАНЦУСКОМ

(Иво Андрић, *La cour maudite*, превела Паскал Делпеш, *Noir sur Blanc*, 2025; разговор са Марком Деспотом, уредником у кући *Noir sur Blanc*)

За обнављање превода капиталних дела пресудни су фактори време и застаревање вокабулара. Али кад се тај феномен размотри из шире перспективе, за њега су вероватно најзаслужније промене у преводилачкој пракси и етици.

Француски издавачи радо обнављају преводе. *Gallimard* је пре четири године обновио *Менхейн трансфер* Џона Дос Пасоса (у преводу Филипа Јаворског), први пут преведен 1928. У априлу 2025. *Flammarion* је отпочео нови превод целог опуса Грејема Грина (преводац је познати писац Кларо): то се догодило на иницијативу пишчеве задужбине која је проценила да је неопходно да аутор *Трећеј човека* подмлади публику. И неке значајне књиге из друге половине двадесетог века (*Марс Фрица Цорна* и *Добро дошли у надзорни одбор* Петера Хандкеа) добиле су нове преводе, код изворних издавача. У просеку, између двају превода прође отприлике пола века. *Проклећа авлија* Иве Андрића досад је на француски преведена двапут. Први пут 1962. године (превео Жорж Лисјани, издавач *Stock*), а 1990. други пут (за *L'Age d'homme*, у преводу Јасне Шамић и Бошка Живадиновића). Недавно је књигу трећи пут превела Паскал Делпеш. Објављена је у кући *Noir sur blanc*, у оквиру колекције *Bibliothèque de Dimitri*. Тим поводом читамо превод и разговарамо са уредником ове библиотеке, Марком Деспотом. Осим уредничког рада, најпре у издавачкој кући *L'age d'homme*, затим *Syrtes*, и данас *Noir sur Blanc*, Марко Деспот је и сам књижевни преводилац, са немачког и српскохрватског. У његове најважније преводе међу скоријима убрајају се новеле Бранимира Шћепановића и неколико романа Анта Томића.



БОЈАН САВИЋ ОСТОЈИЋ: *Када је о југословенској књижевности реч, већ је и један превод на „велике језике” лук-*

суз. Проклета авлија Иве Андрића ове године је доживела трећи превод у Вашој кући. Шта Вас је као уредника одредило за тај пошез?

МАРКО ДЕСПОТ: Покојни историчар и дипломата Душан Батаковић ми је увек говорио да је *Проклећа авлија* најбољи Андрићев роман, књига која приказује балканске прилике на најјаснији начин, али да није могао, док је био амбасадор у Паризу, да је поклони француским званичницима због застарелог превода. И ту је био у праву: свака

генерација читалаца има право на нов превод класика.

*

У преводу Жоржа Лисјанија (Georges Luciani), објављеном нејосредно после Нобелове наираге, Проклетша авлија је представљена као новела и шпампа-на заједно са још чешири приповешке из „фрањевачкој циклуса“ („Труи“, „У воде-ници“, „Чаша“ и „Шала у Самсарином храму“). Преводилац наситио да дословно испрати све дешаље Андрићеве реченице: ошуд његове мане и бројна одштујања од француске синтаксе. На лексичком плану, Лисјани се труди да власитиша имена трафијом приближи француском читачу, али у томе је недоследан јер неке шурцизме задржава у изворном облику. Приповедачки презент, којем у српском Андрић природно прибеђава иако је приповедање ошточео у перфекту, Лисјани преводи презентом, што је у француском недопустиво. Највећа слобода коју је себи преводилац дозволио јесте одлука да Андрићев покрајински хипокористички „бежановић“ преведе као fuyardovitch (од fuyard, „бејунац“). У својој анализи Лисјанијеве пријиске са Андрићем, Биљана Ђорђевић Мироња сујерише да је Андрић повољно оценио поменуто преводиочево решење, додавши „да му оставља на процену да ли ће француски читалац схватити право значење“.¹ Овај моме-наш указује на комплексну ситуацију у којој се налази преводилац кад се узда у ауторов суд. Према сећању Јасне Шамић, друге преводитељке Проклете авлије, директор куће L'Age d'homme, од ње је 1990. наручио да преведе књиу смайра-

јући да постојећи превод из нејознаитио разлоја „не иде“. Сама Ј. Шамић у својој књизи Мраз и пепео истиче: „Морам признаи да нисам никоја шада мрзила као Андрића [...] не зашто што је нејреводив збој своје 'стилске савршености', како су шврдили Јујословени, нешто зашто што се понављао, био недоследан и јер његов фолклорни стил, ритмом прожеијт јуслама, није пролазио код Француза. Обдукција једној књижевној дјела, што преводјење и јесте, открило ми је скривену страну нашеј јенија који је, појуијт шиликих националних хероја, нашим обожавањем изјубио и идентитет и људске особине, да би постојао само симбол.“² Ова лична оцена, осим преводилачкој увида у шекст, одсликава и јенералну рецеицију Андрићевих дела почетеком деведесетих година. Превод Јасне Шамић, по чијем је сведочењу сујојисани Живадиновић био редактор, у великој је мери коректнији од Лисјанијевој; ипак, и у њему се лајолска времена смењују као у оријиналу. Тиме одугарају од уобичајене француске синтаксе.

Б. С. О.: Паскал Делпеш, код нас познаиша пре свега по преводима Данила Киша, почела је да преводи Андрића осамдесетих и деведесетих, махом после већ постојећих превода. Мој је уписак да је баш она, шиме што је систематски превела најважнија дела и на неки начин понудила јединствен план Андрићу, заслужна за поштивенију рецеицију његовој ојуса. Можеће ли нам рећи нешто више о вашој сарадњи? Како оцењујете њен превод у поређењу с приходнима?

М. Д.: Док сам размишљао о новом издању Проклете авлије, Паскал Делпеш

¹ Ђорђевић Мироња, Биљана. (2023). „Мајстор и преводилац: Иво Андрић и Жорж Лисјани“, Свеске Зајужбине Иве Андрића, 40/2023, 68–69.

² Šamić, Jasna. (1997). *Mraz i pepeo*. Sarajevo: Bosanska knjiga.

ме је назвала да ми каже да би желела да преведе то Андрићево ремек-дело. Са њом сам сарађивао прошле године, кад сам објавио биографију Данила Киша коју је написао Марк Томпсон (*Mark Thompson*),³ а коју је Паскал превела са енглеског. Њен превод *Проклеће авлије* је врло прецизан, веран оригиналу, а истовремено смео у савременом изражавању.

*

У својој верзији Проклете авлије Паскал Делпеш пошtuje савремене преводилачке принципе. Преводитељка најпре бира да очува структуру грађу кад су власништва имена у имену: задржала је назив „фра Пејтар” (при чему је Ј. Шамић транслитовала као „*fra Pétar*”, а Лисјани као „*Frère Pierre*”); с друге стране је задржала шурско „*Kamil*” и „*Karagöz*” (Лисјани директно транслитовује оригинал: *Tchamil/Karadjoz*). Ипак, издање *Noir sur blanc* ошваца се фонетским кодом који наше карактеристичне гласове приближава француском правопису.

Паскал Делпеш настоји да испштује дужину и меандрирања Андрићеве реченице, али не и сваки детаљ. Најпрецизније речено, међу њима успоставља хијерархију. Преносећи реченице које код Андрића почињу анафоричним везником „а” или „и”, П. Делпеш варира почетне речи како би у француском избегла монотонију. У портрету младог Карађоза (прво поглавље) она исправно бира да дословно пренесе Андрићев слободни неуправни говор, јер је веома уобичајен у француској књижевности, док га претходни преводиоци, опрезније, транспонују као управ-

ни говор.⁴ Што се тиче приповедног презента, Делпеш га транспонује имперфектом, који је у француском природно решење ако је приповедање отпочело у прошлом времену. Презенту се враћа тек на крају романа, када се и приповедач враћа оптици младог фратра из пролога. Паскал Делпеш има слуша за усмене деонице и специфичну синтаксу која у њима влада. Преводитељки Карађозов „монолог о кривици” (прво поглавље), она више рачуна води о интонацији него о преношењу свих изворних поштапалица. Посебно јој је стало да се кључна реч, „невин” (*innocent*), не понавља на истим местима у реченицама. Кад су у питању идиоми, П. Делпеш налази одговарајуће француске еквиваленте. Поређења ради, Лисјани буквално преводи израз „јер ћу наредити да те пребију као мачку” (*je te fais bâtonner comme un chat*), при чему и Ј. Шамић и П. Делпеш коректно транспонују идиом као *rosser comme un chien* (дословно „претући као пса”). Уопште узев, преводитељка је систематски отклонила мане претходних превода, те можемо претпоставити да их добро познаје. Али њен превод има снажан лични печат и да се упоредити с језиком Ђурије и Хронике, први пут објављеним деведесетих у њеној верзији. При свим тим обзирима, Паскал Делпеш се не устручава од смелијих транспозиција. Тако је надимак за фра Растислава, „Распислав”, у њеном

⁴ Одељак који почиње реченицом: „А стари искусни управник му је одговарао мирно али по истини. Да краде, на краде баш, ни трговце не вара, ни девојке не отима лично, али где год се те ствари дешавају, може те бити сигуран да ћеш и њега ту негде у близини наћи”, наведено према: Андрић, Иво. (1963). *Проклеће авлија*. Београд: Просвета; Загреб: Младост; Сарајево: Свјетлост; Љубљана: Државна zaloжба Словеније, 27.

³ Thompson, Mark. (2013). *The Birth Certificate*. Ithaca: Cornell University Press. (Прим. упр.)

преводу постао „Гаспислав” (од *gaspil-leur*, „распикућа”), док су се претходни преводиоци задовољили додавањем фусноте. По нашој оцени, то решење је и смелије и срећније.

Б. С. О.: *Од првог превода* (На Дрини Ћуприја, прев. Лисјани, 1956) *рецејција Андрићевих дела на француском јоворном јодручју* прилично је варирала. Чини се да му Нобелова награда није јомоила да се одмах одомаћи код француских читалаца. Тек деведесетих, са јеводима Паскал Делјеш и Жана Деска, Андрић јочиње да изазива веће ињтересовање. И данас јак један француски букстаграмер јредставља Проклету авлију као „одличан увод у Андрићев тежак ојус”. Како бисте оценили развој Андрићеве рецејције у француском јодручју?

М. Д.: Трагично је што је Андрић у француском језичком подручју углавном познат по Ћуприји, мало мање по Травничкој хроници. Мали број људи је читао његове приповетке. Видим да се Проклетша авлија чита, да се пише о њој, као да су читаоци тек сада открили Иву Андрића. Нобелова награда може често да буде препрека и бремене: цитирани букстаграмер оцењује да је Андрићев опус „тежак” можда зато што су нобеловци углавном „озбиљни” аутори. Истовремено констатујем да издавачи настављају да објављују Андрића. Недавно су објављене *Београдске јриче*, у преводу Алена Капона (*Editions Syrtes*, 2023, прим. Б. С. О.), и радујем се томе.

Б. С. О.: *Издавачка кућа Noir sur Blanc у јоследњих десетак година настјоји да на једном месту окупи све важније југословенске, ја и словенске ауторе двадесетог века. Недавно су јоново објављени Роман о Лондону Милоша Црњанског*

(у јевроду Велимира Појовића), сабра-не новеле Бранимира Шћејановића (у заједничком јевроду Жана Деска и вас лично). Који су још то класици југословенских књижевности којима намераваће да јосвејштије јаажњу?

М. Д.: Имамо толико тога да поново објавимо, или да преведемо: Борислава Пекића, Бору Станковића, Александра Тишму, Добрицу Ћосића... Покушавам да објавим барем један наслов југословенских класика у свом годишњем програму од осам књига.

Б. С. О.: *Колекција Bibliothèque de Dimitri у којој је објављена Проклета авлија омаж је рагу Владимира Димитријевића, оснивача L'Age d'homme, куће у којој сје и Ви радили као уредник. Овај издавач, основан 1966. у Лозани, нарочи-то је задужио словенске књижевности (колекцијом Classiques slaves). Noir sur blanc, оценио бих, наставља раг овог издавача. Како данас јлегати на раг у оквиру L'Age d'homme?*

М. Д.: Вера Михалски, директорка *Noir sur Blanc*, пре седам година откупила је фонд књижевних превода *L'Age d'Homme*, што представља неких седамсто наслова, у циљу да спаси од заборавља књиге које нису више биле доступне. Тај посао поновног објављивања класика видим не као „републикацију” старих наслова, већ као сасвим ново издање књига непознатих новој генерацији читалаца. То се види у њиховом пријему код публике, који многе нису доживеле када су први пут објављене. И, наравно, посао није исти. У *L'Age d'Homme* смо издавали преко сто наслова годишње, нисмо имали много времена да посветимо свакој књизи. Владимир Димитријевић је имао много више храбрости,

или лудости, од осталих издавача, у смислу да се често није питао да ли ће књига да се прода или не. Увек је говорио да књига мора да нађе свог читаоца, кад год се то десило.

Б. С. О.: У последњих пет година сведочимо буму савремене екс-југословенске књижевности на француском. Објављује се све већи број аутора и ауторки међу којима, чини се, предњачи релативно млађа генерација, и код већих издавача. С обзиром на то да се бавише југословенским књижевностима, како оцењујете тај феномен?

М. Д.: Не пратим довољно екс-ју књижевну сцену да бих могао да одговорим на то питање. Једино што могу да кажем јесте да савремени аутори, били они из Хрватске, Босне или Србије, много боље пролазе у Француској него пре двадесетак година. Имам утисак да су ратне године иза нас и да је оно што њих сада занима у суштини разумљивије француској публици него раније. Ди-

митријевић је основао *L'Age d'Homme* са идејом да uklони гвоздену завесу, јер је сматрао да је та „друга Европа” (источна) друго плућно крило овог нашег континента. Вера Михалски је са супругом Јаном Михалским основала издавачку кућу *Noir sur Blanc* са врло сличном идејом. Кроз уметност, кроз књижевност, та гвоздена завеса је коначно пала. Тематике нису постале универзалније, али су сада људи са Запада спремнији да прихвате и разумеју оно што долази са Балкана. Најбољи пример је Анте Томић, чије сам три књиге превео и објавио. *Чуго у Поскоковој грађи* је доживело огроман и неочекиван успех у Француској, са преко 50.000 продатих примерака. Свиђа ми се што говорите о југословенској књижевности, зато што сви ти цитирани аутори припадају истој култури, истом „књижевном архипелагу”.

Н. В. Аутор се захваљује Музеју Иве Андрића на могућности да консултује превод Жоржа Лисјанија из пишчеве библиотеке.